

Aina Moll

LA NOSTRA LLENGUA

Segona edició

EDITORIAL MOLL
MALLORCA
1994

Col·lecció TOMIR n.º 15

X. La llengua de la senyalització i de la publicitat

En els primers capítols hem parlat de la situació anormal en què estam, en l'aspecte del *coneixement* que els ciutadans tenen del català, de la seva extensió i dels seus dialectes i registres. Però, naturalment, no acaben aquí les anomalies. Tan important com el coneixement de la llengua és el seu *ús*: en una situació lingüísticament normal, els membres d'una comunitat no sols coneixen la llengua, sinó que l'usen, oralment i per escrit, en qualsevol situació.

Un camp molt important de l'ús públic d'una llengua és el de la senyalització pública i la retolació –inclosa la publicitat al carrer, oficial i privada.

A qualsevol país en situació lingüística normal, la retolació i la senyalització en carrers i carreteres es fa en la llengua del país. En els països amb dues llengües oficials, es fa a cada lloc en la llengua oficial pròpia del territori, i en certs casos molt concrets –per exemple, a la ciutat de Brussel·les– en les dues llengües oficials. Allò que no passa enlloc, és que la senyalització es faci prescindint de la llengua territorial.

És a dir, que per estar en situació normal en aquest camp, hauríem de tenir en català, o bé en català i castellà, però mai en castellà tot sol:

- les plaques dels carrers;
- la senyalització viària;
- els rètols interiors i exteriors dels locals de les institucions -administració autonòmica i local, partits polítics i sindicats, centres d'ensenyament, entitats cíviques i culturals;
- els taulers d'anuncis de tota casta de locals públics;
- la publicitat institucional;
- els rètols de les botigues, indústries i comerços en general;
- la publicitat de les empreses privades.

Tot això fa quinze anys estava exclusivament en castellà per imperatius legals: no es podia fer d'altra manera. Però després de deu anys llargs de règim democràtic, de més de cinc de vigència de l'Estatut i més de tres de la Llei de Normalització Lingüística, les coses ja haurien d'haver canviat molt.

I han canviat, així mateix, en certs aspectes: les institucions tenen els rètols en català, i hi ha moltes plaques de carrers normalitzades -en el programa *La Nostra Llengua* vaig tenir ocasió de donar-ne mostres (a Búger i a Campanet, per exemple, es pot dir que està tot normalitzat, fins i tot els rètols de les botigues; i la senyalització interior de l'Ajuntament de Manacor, és modèlica), però encara queden moltes plaques en castellà, sobretot a Ciutat. En els taulers d'anuncis hi ha situacions molt diverses, segons les institucions i l'interès personal dels seus dirigents. La publicitat institucional al carrer es fa en català, però la privada és quasi inexistent; i en els diaris, fins i tot la institucional es fa moltes vegades en castellà.

En els rètols de les botigues, el castellà hi té una majoria aclaparadora. Per començar, els noms mateixos dels establiments tenen moltes vegades un aire foraster, i fins i tot estranger, especialment els noms d'hotels, bars i restaurants, i en general dels establiments de tota casta enfocats al turisme. Això és una gran equivocació: noms com *Acapulco*, *Hawai*, *El Paso*, *Las Malvinas*, etc., són noms exòtics per a nosaltres, i només serveixen per fer propaganda indirecta dels llocs que evocuen -o per no evocar res, perquè hi ha "hotels Acapulcos" a qualsevol racó de món-. Per als turistes, els noms exòtics, que recorden sempre i que els serveixen per evocar les nostres illes, són els propis d'aquí, que no es troben enlloc més: *Es Fogueró*, o *Hotel Formentor*, per citar exemples d'establiments molt diferents.

Un nom mallorquí, però, és molt poca cosa, si es troba en un context castellà o de llengua estrangera. I això és el que passa a la majoria dels escassos establiments que tenen el nom en català: les indicacions que completen el rètol són en la llengua oficial de l'Estat: "*Antiguo Forn des Recó*"; "*Forn X: ensaimadas y pasteles*", "*El Mirall, salón de belleza*", "*Joan i Xesc, peluquerías*", etc., de manera que el nom mallorquí fa el mateix efecte que els noms exòtics i no té res a veure amb la comunicació real entre empresa i públic, que es fa en castellà.

De totes maneres, entre els establiments que s'obren ara, n'hi ha qualcun que demostra en el rètol la seva voluntat de comunicació en la llengua de Mallorca: per exemple, una casa de material fotogràfic oberta fa poc a la plaça d'Espanya de Ciutat, o el mercat nou de Sóller, amb retolació totalment normalitzada.

El Govern Balear fomenta la normalització lingüística en aquest camp tan important de la retolació dels comerços -i també del seu funcionament, a través d'un conveni amb la PIMEM- subvencionant una part del cost dels canvis de rètol, i un nombre ja considerable en termes absoluts, però insignificant en relació amb el nombre total d'empreses, s'hi ha acollit a hores d'ara.

Hem de reconèixer, per tant, que hi ha una millora de la situació, en comparació amb la de fa deu anys; però també que és necessari que es multipliquin les accions normalitzadores, abans que un estranger, pel simple fet de passejar-se pels nostres pobles i ciutats, pugui descobrir que a les Balears tenim una llengua pròpia diferent de la de Madrid (i de la dels seus països d'origen: avui, a segons quins hotels, els turistes alemanys, o anglesos, segons les zones, es poden fer la il·lusió de no haver sortit del seu poble perquè totes les indicacions hi estan escrites en la llengua d'ells i prou, moltes vegades).

La guerra de l'esprai

Però hi ha un altre símptoma de anormalitat, més greu que l'endarriment en la normalització dels rètols, en aquest importantíssim camp de la relació social: l'empastifament d'indicadors de carreteres, senyalitzacions viàries i rètols de tota casta que fan amb espris, amb

entusiasme digne de millor causa, els “salvadors de la pàtria” de torn: els salvadors de la pàtria catalana empastifen els rètols en castellà, encara que es trobin al costat de la versió catalana; i els salvadors de la pàtria espanyola empastifen amb igual ímpetu els rètols en català, encara que tinguin el castellà al costat; i uns i altres “recorreguen” allò que els seus antagonistes han modificat. El resultat és una senyalització impresentable, que ens hauria de fer caure la cara de vergonya.

Hem de denunciar enèrgicament aquests procediments, tant si es fan en favor d'una llengua com de l'altra. És ver que, segons la normativa legal vigent, la senyalització s'ha de fer en català o en les dues llengües (Llei de Normalització Lingüística, article 15), de manera que els rètols bilingües són perfectament legals –i per tant, intocables–, i els catalans també, mentre que els monolingües castellans no compleixen la Llei de Normalització. Hi ha gent que es pensa que aquest fet justifica l'acció correctora dels “espontanis”, però això era admissible en temps de la dictadura, perquè el marc legal que prohibia el català era injust. En una democràcia, el compliment de la llei no es reclama amb esprais, sinó per la via legal i per la de les urnes.

L'entusiasme corrector d'uns i altres els duu a corregir fins i tot els rètols de les botigues, ignorant olímpicament que si tenim dret a exigir dels servidors públics allò que consideram just, no tenim cap dret a imposar a un ciutadà privat l'ús d'una llengua determinada. I sovint l'exigència s'expressa amb esprai, afegint, al costat del nom modificat, insults i amenaces que, naturalment, desperten en els afectats, i en el públic en general, reaccions contràries a l'objectiu del *corrector*. Amb aquest sistema no salvarem la llengua –cap de les dues llengües–: només serveix per crear un clima de malestar i d'enfrontaments i fer-nos quedar malament davant els turistes que ens visiten.

Això no vol dir que hàgim de renunciar a tenir ben aviat una retolació normalitzada en la nostra llengua. Senyalització i retolació són grans elements d'identificació col·lectiva, que necessitam cultivar, per la nostra pròpia identificació com a poble i perquè realcen la nostra personalitat als ulls del visitant estranger. Per això hem de procurar fer entendre als ciutadans de les Balears que tots tenim el deure moral de contribuir-hi. Però ho hem de fer a les bones, i amb mètodes civilitzats. Una reivindicació lingüística a base d'esprai ens rebaixa a

la condició de grups marginals que expressen amb pintades la seva impotència.

És necessari corregir ràpidament aquest estat de coses. L'ideal seria que els mateixos que han fet les pintades les netejassin ara. Si no és així, les hauran d'esborrar els serveis públics, però no servirà de res, si no hi ha la garantia que no es repetiran l'endemà.

És indispensable que entre tots creem un clima de voluntat ciutadana favorable a la normalització de tota casta de rètols –públics i privats–, però també respectuosa dels béns públics i privats i de les vies d'actuació ciutadana que són ineludibles en democràcia. A una feina així, tots hi estam convidats.

Opinions discrepants sobre el tema

Els comentaris que precedeixen, sobre les pintades amb esprai damunt cartells i rètols, fets en un programa de *La Nostra Llengua* de TVE, em van aportar un munt de comentaris verbals i escrits, que demostraven fins a quin punt el públic hi era sensible, però també una clara divisió d'opinions sobre el fet criticat.

Molta gent n'estava tan indignada com jo, i per tant es manifestava d'acord amb la meua desqualificació de les pintades com a expressió de reivindicacions lingüístiques. Però també n'hi havia que hi estaven en desacord, i que me'n feien retret.

És amb aquests darrers que m'interessa dialogar, perquè tenc l'esperança que arribin a compartir les meves raons.

Val a dir que només m'arribaren defenses de l'acció dels qui empastifen rètols castellans, però estic segura que també hi ha defensors de l'altre grup, encara que no tinguin a favor d'ells la legalitat que invoca ven els meus contradictors. Aquests, però, justificaven l'esprai manejat pels normalitzadors espontanis amb un argument de pes: “Els rètols en castellà són il·legals, ja que l'article 15 de la Llei de Normalització diu literalment:

1. – La retolació pública es farà en llengua catalana, acompanyada si calgués de signes gràfics que en facilitin la comprensió als no catalano-

parlants. La retolació en català i castellà s'emprarà quan així ho aconsellin les circumstàncies socio-lingüístiques.

2. – *A tots els rètols, indicacions i escrits en general, bilingües, la primera versió ha de ser la catalana, com a llengua pròpia de les Illes Balears, i la segona la castellana.*

“Aeroport o centre ciutat –afegien– són perfectament comprensibles per a un castellà, i més fàcils que en castellà per a la majoria d'estrangers, de manera que no hi ha cap necessitat de traduir-los”.

La conclusió evident, per a aquests comunicants, és que els “pintaires” no fan més que corregir, encara que sigui de forma grollera, allò que els poders públics ja haurien d'haver corregit, perquè el termini de tres anys que la llei donava per fer els canvis de rètols ja s'ha acabat; mentre que els qui fan servir l'esprai contra el català, fan malbé els rètols que segueixen la llei per imposar-ne d'altres d'il·legals. Per això les accions d'uns i altres mereixen, segons ells, judicis molt diferents, i em critiquen que jo posi els dos grups “dins el mateix sac” com si la seva actuació fos igualment criticable.

He de reconèixer que aquests comunicants tenen bona part de raó. Però així i tot, pens que no en tenen prou com per justificar les pintades.

En primer lloc, perquè el fi no justifica els mitjans, i en una democràcia cap ciutadà té el dret de fer malbé béns públics, per justes que siguin les seves reivindicacions.

D'altra banda, la forma grollera en què es rectifiquen els rètols no dona com a resultat una correcta senyalització en la llengua pròpia del territori, sinó una brutícia impresentable. Els rètols no queden corregits: queden inutilitzats. A Barcelona hi hagué grups que “normalitzaren” pel seu compte les plaques de carrers que l'Ajuntament encara no havia canviat; però ho feren amb tota cura, de manera que quedaven perfectament llegibles i estèticament correctes. Una actuació així, tal vegada sí que mereix defensa (en tot cas, molt més que les “pintades salvatges”, que també abunden allà); però les nostres carreteres, tal com estan ara, no tenen consol...

Les pintades, però, no fan mal només a l'estètica: també perjudiquen la convivència, i això encara és pitjor.

El qui pinta a favor de la nostra llengua pot estar molt convençut que

té raó; però hi ha gent que pinta a favor del castellà, i segurament també es creu que en té –encara que objectivament no és ver, però això és una altra qüestió. El cas és que les pintades contribueixen fortament a crear un clima d'enfrontament per motius lingüístics, que podria fer malbé en molt poc temps la concòrdia en què fins ara ha anat avançant el procés de normalització lingüística: n'és prova el fet que moltes pintades no es redueixen a esborrar o rectificar allò que està escrit –en definitiva, a esmenar la plana a les autoritats o als responsables de la retolació–, sinó que s'hi afegeixen expressions a favor d'una ideologia o d'una determinada visió de l'Estat o de la Comunitat Autònoma, i frases insultants per als qui no hi estan d'acord, que fan que la gent reaccioni a favor o en contra d'allò que veu escrit, i posen realment en perill la pau social.

I precisament mantenir aquesta pau social ha de ser la nostra primera preocupació, perquè si no és en un clima de concòrdia i de respecte entre tots, no hi ha manera d'avançar en el procés de normalització que hem iniciat. I hem de ser ben conscients que aquest procés fins ara és un cas únic de recuperació –encara que sigui lenta– d'una llengua que havia estat llargament dominada per una altra, sense que això duguí a una guerra lingüística. Aquest caràcter pacífic de la normalització de la llengua catalana ha despertat i manté l'interès de sociolingüistes i polítics estrangers, i fa que augmentin cada any els estudis de català a moltes universitats d'arreu del món, perquè realment som un cas especial que pot obrir vies noves a la convivència entre els pobles i les llengües.

Però encara hem de suprimir les pintades per un altre motiu, molt poderós, que ja he indicat més amunt: per dignitat, i per orgull de la llengua. Acudint a actuacions il·legals ens col·locam en la situació de grups marginals, que es manifesten així perquè no es poden fer escoltar d'altra manera. I això és precisament el contrari de la normalització. Amb les pintades, la nostra llengua, als ulls dels estrangers que ens visiten i dels funcionaris que vénen a servir el poble balear, no apareix com la pròpia i oficial de la Comuni tat, sinó com un pobre “patois” que quatre il·luminats voldrien recuperar... i això pot servir d'excusa per menysprear-la i per negar-se a aprendre-la.

Si volem de veres que el català recuperi amb tot honor el lloc que li

correspon com a llengua pròpia de les Balears, ho hem de fer per les vies democràtiques i a través dels qui ostenten legítimament la representació del poble sobirà: el Govern i el Parlament, on tots els grups polítics que han rebut la confiança del poble són representats. Si trobam que no són prou diligents, els ho hem de fer saber democràticament, i hem d'estar sempre disposats a col·laborar amb ells -amb tots, siguin del color polític que siguin- per facilitar i accelerar la normalització. Perquè la llengua és patrimoni de tots i, per tant, responsabilitat de tots.

Més sobre la llengua estàndard

En programar de la nostra llengua d'ensenyar a la llengua estàndard, hem de tenir en compte que la llengua estàndard és una llengua que s'ha desenvolupat a partir de la llengua popular, però que no és la llengua popular. És una llengua que s'ha desenvolupat a partir de la llengua popular, però que no és la llengua popular. És una llengua que s'ha desenvolupat a partir de la llengua popular, però que no és la llengua popular.

La llengua estàndard és una llengua que s'ha desenvolupat a partir de la llengua popular, però que no és la llengua popular. És una llengua que s'ha desenvolupat a partir de la llengua popular, però que no és la llengua popular. És una llengua que s'ha desenvolupat a partir de la llengua popular, però que no és la llengua popular.